

ROZDĚLIL JE KONCENTRAČNÍ TÁBOR.
ON VŠAK UDĚLÁ COKOLI, ABY JI DOSTAL ZPĚT...

DÍVKA *za* OSTNATÝM DRÁTEM

IMOGEN MATTHEWS

**DÍVKA
ZA OSTNATÝM
DRÁTEM**

Copyright © Imogen Matthews, 2021

First published in Great Britain in 2021 by Storyfire Ltd. trading as Bookouture

Všechna práva vyhrazena.

*Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu nakladatele.*

Translation © Magdalena Musichina, 2023

Cover © Eileen Carey Design, 2023

© DOBROVSKÝ s.r.o., 2023

ISBN 978-80-277-3157-2 (pdf)

DÍVKA ZA OSTNATÝM DRÁTEM

Imogen Matthews

přeložila Magdalena Musichina

Prolog

Tábor Amersfoort, Nizozemsko Pozdní léto 1944

Slunce pálí a jeho vetchá uniforma nenabízí proti neúprosným paprskům téměř žádnou ochranu, ale oni mu přesto nakázali tam stát. Kůži má v jednom ohni a jazyk se mu začíná lepit na patro. Jak dlouho ještě? pomyslí si.

Hodiny odbíjejí, oznamují, že je poledne. Hrstka privilegiovaných se řadí v jídelně do fronty na oběd. Něco takového si on může jen představovat. Ví, že to jídlo je nechutné. Sotva vlašná, páchnoucí šlichta. Ale i tak je to jídlo. V žaludku mu kručí tak hlasitě, že se znužený strážný, pochodující tam a zpátky za pokrouceným pletivem, zastaví a posměšně se na něj zašklebí.

Uběhne další hodina a on zamžourá k nebi, aby se podíval, o kolik se ještě slunce musí posunout, než začne mizet za strážní věží po jeho levici. Letmo pohlédne na ostatný drát, stočené ozubené úponky připravené ho polapit. Stačí jen malé klopýtnutí – už předtím viděl, jak málo stačí. Prudce se nadechne a narovná se.

Koho napadlo říkat tomuto místu Růžová zahrada? Není tu ani stopa po sladce vonících růžích nebo po pichlavých keřích, mezi kterými by se dalo procházet a užívat si přírody. Jediné, co ho tady obklopuje, je holý beton, ostnatý drát a utrpení.

Levé koleno se mu začíná třást, ale on je rozhodnutý nedat na sobě znát vyčerpání. Jen by tím zavalil strážnému důvod na něj řvát urážky a bít ho tím jeho dřevěným obuškem. Byl už u takových případů – když se vězeň skácí k zemi, odvěčou ho a dají mu co proto.

Upřeně hledí na buk za plotem. Něžné zelené listy se chvějí ve vánku. Na jedinou šílenou chvíli si představuje, že se chytí jedné z větví, které se k němu natahují tak mučivě blízko, a přehoupne se za svobodou. Místo toho ale zavře oči a vybaví si bukovou alej, kterou se kdysi procházel ruku v ruce se svou milovanou. Krátili si tudy cestu přes les a s oblibou sedávali na lavičce v polovině aleje. Právě na téhle lavičce se mu nikdy nepodařilo sebrat dost odvahy k tomu, aby vyslovil sliby, které měl vyslovit, a teď toho litoval.

Zdá se, že dokázal sám sebe rozptýlit. Netuší, kdy se to stalo, ale teď už stojí z poloviny ve stínu. Už to určitě nebude dlouho trvat.

Rozruch u brány ho vytrhne ze snění. Slyší ržání koně, pak klapot kopyt a hlas nějakého chlapce, jak volá: „Hou!“ Strážný odběhne zjistit, co se děje, a tak může i on naklonit hlavu a podívat se.

Bránou proudí dovnitř noví vězňové, někteří elegantně oblečení, všichni třímají v rukou zavazadla, o kterých on dobře ví, že je jejich majitelé už nikdy neuvidí. Kéž by je tak mohl varovat, ale k čemu by to bylo dobré? Brzy se budou radit ke své první prohlídce. Neuvědomují si, co přijde.

A potom je čeká vstupní zkouška. Budou muset hodiny stát v Růžové zahradě. Jen tak se zjistí, jestli jsou dost silní na to, aby vydrželi tresty, které je v táboře neminou.

Znovu letmo pohlédne na chlapce, který teď stojí vedle koně s tváří přitisknutou k jeho hřívě. Ví, že musí být vyděšený. Když se strážný vrátí, aby ho konečně propustil a ukončil jeho trest, chlapec vzhledne a podívá se přímo na něj. Zlehka na toho mladíka z nitra svého drátěného vězení kývne a pak sklopí zrak ke svým nohám spáleným od slunce.

Kapitola první

*Amersfoort, Nizozemsko
Jaro 1944*

Frans

Osamělý muž se soustředěně ohýbal nad brázdou a s pomocí rýče ji chystal k sadbě naklíčených brambor, které mu ležely u nohou. Tmavý obrys jeho postavy vynikal proti zlaté linii obzoru obestřené mlhou brzkého rána, která se začínala s přibývajícím světlem rozplývat. V pološeru bylo sotva možné rozeznat jeho tmavě hnědý kabát, pod kterým vykuchovaly volné kalhoty a zablácené dřeváky zabořené v hlíně.

Nadčasový holandský výjev – širé ploché pole mizící v mlze. Klidně by mohl být přímo z nějakého van Goghova obrazu, venkované okopávající půdu. Po celá staletí přehrávaly tutéž neměnnou scénu generace zemědělců. Ale mladý muž měl jiné starosti. Už čtvrtým rokem řádila v jeho zemi válka, nacisté ovládali každou část života obyčejných lidí a situace byla den ode dne horší. Obchody v centru města zavíraly kvůli nedostatku jídla, spotřebního zboží i oblečení a narůstalo všeobecné podezření, že okupanti to všechno

posílají do Německa svým vlastním lidem. V noci se kvůli zákazu vycházení nikdo neopovažoval vytáhnout paty z domu, a i tak obyvatelé města dělala představa, že k nim mohou kdykoli vtrhnout němečtí vojáci a sebrat jim rozhlasové přijímače, jejich jediné spojení s okolním světem. Nejhorší ze všeho byly zvěsti o tom, co se děje na tom místě obehnaném vysokým drátěným plotem jen kousek za městem. Kdo jsou ti lidé, kteří tam dnem i nocí přicházejí nebo přijíždějí v nákladních autech? Opravdu to všechno mohou být zločinci? Tyhle otázky, tak vzdálené od prostého farmářského života a všeho ostatního, co znal, byly často tím jediným, na co dokázal myslet.

Frans se narovnal, protáhl si krk a zakroužil rameny. Zvedl ruku, aby si zastínil oči před sluncem, které pomalu stoupalo nad obzor a zalévalo pole měkkým oranžovým světlem. Dnešní den bude horký a on byl rád, že začal s prací brzy. Ale čas neúprosně běžel. Podíval se na hodinky. Otec bude každou chvíli zpátky. Po ránu nebýval nikdy dobře naložený a očekával, že syn bude doma a pomůže mu. Frans nechal rýč zaražený hluboko v hlíně a pomalu se vydal přes nerovné pole. Dřeváky se s každým krokem zakusovaly do tmavé půdy.

Na dvoře pořádně zadupal, aby se zbavil nejhoršího nánosu bláta. Vzhlédl, když uslyšel, jak branou dovnitř rachotivě vjíždí povoz tažený jediným koněm.

„Ahoj, tati!“ zavolal a zvedl ruku na pozdrav. Otec jen cosi zabručel.

Frans si všiml, že má rty stažené ještě pevněji než obvykle. Sledoval ho, jak slézá dolů, a když vypřáhl koně, převzal od něj oťěže. Potom se ke koni mazlivě přitiskl a tiše mu šeptal do ucha, zatímco ho vedl do stáje a uvazoval ke starému rezavému kruhu zasazenému vysoko ve zdi.

„Pospěš si, pojď sundat ty sudy,“ popoháněl ho otec netr-
pělivě. Zrovna uvolňoval šrouby, které držely na místě jednu
z postranic. Odklopila se s hlasitým bouchnutím.

Když stáli vedle sebe, jejich vzájemná podoba byla nepo-
piratelná. Oba byli pevně stavění a spíše menší postavy, měli
pronikavé modré oči a krátké vlasy s pěšinkou na stejnou
stranu. Fransovy vlasy i pleť byly světlejší, zatímco řídnoucí
vlasy jeho otce byly pískově šedé a na jeho větrem ošleha-
ném obličejí se zračily známky tvrdého venkovského živo-
ta. Při těch vzácných příležitostech, kdy se usmál, přivíral
koutky očí tak, že se na jeho kůži vytvořily malé paprsky
a rozzářily mu obličej. Franse z toho vždycky zahřálo u srdce
a přimělo ho to se také usmát. Byla to taková maličkost, ale
pokaždé mu připadalo, že najednou je celý svět v naprostém
pořádku. Jinak si ale Frans dával pozor, aby tatínka nerozčí-
lil. Samozřejmě věděl, že otcova příkrá slova nejsou míněna
zle, že by jemu ani jeho bratrovi a sestřám nezkrivil jediný
vlásek, ale i tak se roztřásl pokaždé, když zaslechl burácení
jeho hlasu.

Společnými silami sundali kovové nádoby z vozu a posta-
vili je na dlažbu dvora. Sudy byly plné bramborových slupek.
Frans je odvezl do přípravný vedle kuchyně, kde vyprázd-
nil jejich obsah do obrovité pánve nachystané k přípravě
krmení pro dobytek. S touhle každodenní prací pomáhal
otci od té doby, co zesílil natolik, aby dokázal postavit tu
pánev na plotnu. Tehdy jezdil jeho otec dvakrát denně do
vězení pro zbytky z kuchyně. I nyní měl domluveno, že si
tam může brát slupky, přestože to místo teď vedl někdo jiný
a už to nebylo vězení. Teď mu všichni říkali „tábor“. Frans
občas zaslechl povídačky o tom, co se za jeho vysokým drá-
těným plotem děje, ale nechtěl věřit tomu, že by mohly být
pravdivé.

Frans už měl skoro hotovo, když se na prahu objevil jeho otec. „Musím s tebou o něčem mluvit.“

Frans se k němu zamračeně otočil. O co asi jde? Je to sotva týden, co jeden z jejich známých zmizel. Dostal povolávací rozkaz k nucenému nasazení, ale pro Němce pracovat nechtěl. Fransovi dělalo starosti, že nikdo nevěděl, co se s tím mužem stalo. Teď doufal, že se jeho táta nedostal do podobných problémů.

„Nejdřív se nasnídáme,“ zavelel otec a prošel přípravou do domu. Frans ho s povzdechem následoval. Neměl čas zaobírat se tím, co by se mohlo nebo nemuselo stát, a nehodlal si tím znepříjemňovat radost ze snídaně. Vstoupil do dusného tepla kuchyně, kde ho okamžitě obklopila děvčata. První přišla Lien, sotva v batolecím věku, a za ní pětiletá dvojčata Mieke a Elsje. Všechny dívky toužily po pozornosti staršího bratra. Fransova matka se u plotny skláněla nad velkým hrncem horké kaše, zatímco děti tahaly Franse za ruce a prosily ho, aby si mohly sednout vedle něj. Jeho desetiletý bratr Cas už byl usazený a pohupoval nohama v očekávání teplé snídaně.

„No tak, uklidněte se,“ zasmál se Frans. Každé z dívek láskyplně pocuchal kudrnaté vlasy, pak zamířil k matce a políbil ji na jednu z růžových tváří. Hlasitě začichal. „Krásně to voní.“

„Jedeš!“ odehnala ho matka dobromyslně. „Běž a umyj si ruce, chlapče, jsi celý umazaný. Pak můžeš děvčatům nandat kaši a dohlédnout, ať se chovají slušně.“

„Ano, mami,“ řekl a zašklebil se na Case, který se ze všech sil snažil udržet vážný obličej.

„Tak už dost, usaďte se, jinak budeme mít všichni zpoždění,“ řekl otec a chytil do náruče nejmladší Lien, která honila své sestry okolo stolu. Zvedl ji k sobě a dívka se

rozesmála. Pak ji usadil na její židli s vysokým polštářem, takže mohla sedět hned vedle milovaného tatínka.

Konečně byla celá rodina na svých místech, všichni před sebou měli misku kaše a velkou sklenici mléka. Frans miloval chvíle, kdy byli natěsnaní okolo kuchyňského stolu, povídali si, smáli se a hašteřili. Zdálo se, že v těch okamžicích zapomínal otec na všechny své starosti a vyprávěl jim veselé historky a novinky o tom, co se právě děje na farmě. Dnes vytáhl jednu příhodu ze svého dětství. Už jim ten příběh povídal několikrát, ale děti ho jako vždy poslouchaly tak napjatě, že jim musel připomínat, aby rychle dojedly snídani. Blížil se čas vyrazit do školy.

Frans sledoval své sourozence, jak hltají poslední sousta kaše a dopíjejí mléko. Když se pak jeden po druhém hlučně odsunuli od stolu, matka kolem nich začala starostlivě kmitat, ujišťovala se, že jsou všichni dobře oblečení a dvojčata mají vlastní a správně nasazené boty, pravou na pravé noze a levou na levé. Lien naříkala a tahala matku za lem sukně, aby získala její pozornost. Cas trpělivě čekal, stejně jako to kdysi dělával Frans. Teď bylo na něm, aby včas odvedl své sestry do školy, zatímco jeho starší bratr zůstával na farmě a pracoval. Frans nemohl jinak než věnovat mu soucitný pohled.

Konečně byly děti připravené vyrazit. Matka je za neustálého napomínání a kontrolování, jestli mají opravdu všechno, vyvedla na dvorek. Frans byl rád, že z toho všeho už vyrostl.

Dva muže v kuchyni obklopilo ticho, narušované jen tichým syčením konvice na plotně a tikáním starých nástěnných hodin z chodby.

Frans čekal, až otec promluví.

Ten seděl v tichosti a s očima upřenýma na desku stolu tak dlouho, že Franse napadlo, jestli už nezapomněl, co mu

chtěl říct. Nakonec si ale hluboce povzdechl a sevřel svýma velikýma rukama okraj stolu. „Válka ještě nějakou dobu potrvá. Budu potřebovat každou ruku, jakoukoli pomoc, jinak za pár měsíců nebudeme mít co jíst.“

„Samozřejmě, tati. Vždyť víš, že se na mě můžeš spolehnout,“ ujišťoval ho Frans a snažil se nevnímat zlověstný pocit, který se mu vloudil do hlavy. Věděl, že situace je zlá, ale takhle s ním otec ještě nikdy předtím nemluvil.

„Už nějakou dobu mi to dělá starosti. Čím déle se ta válka vleče, tím těžší je nějak se uživit. Zatím jsme měli štěstí, že k nám nepřišli krást, ale i na to brzy dojde. Slyšel jsem hrozné věci. Farmáře ze západu donutili odevzdat skoro všechnu úrodu, prý jim nenechali dost ani pro vlastní rodiny. Do sklizně zbývá už jen pár týdnů a já nevím, jestli se mi podaří sehnat dost pomocníků. Všichni schopní muži už byli odvedeni na práci do německých fabrik a dostat výjimku je skoro nemožné. Aspoň že ty ještě nejsi dost starý na to, aby tě taky povolali.“ Zadíval se na Franse a vrásky kolem jeho očí, které jako by se teď prohloubily, podtrhovaly vážnost jeho slov.

„Udělám cokoli, abych ti pomohl. Vždyť to víš, tati,“ řekl Frans a snažil se, aby se v jeho hlase neozvala úzkost, kterou pociťoval.

„Přemýšlel jsem o tom. Teď, když toho tady na farmě musím zastat tolik, nemám čas jezdit dvakrát denně do tábora. Sklizeň se blíží a já musím objet okolní vesnice a zastavit se u lidí, co pro nás většinou pracují, abych se ujistil, že můžou přijít pomoci i letos. Nebude to snadné, Němci odvádějí pořád víc našich hochů, mladší a mladší, aby pracovali pro ně, ale věřím, že to nějak zvládneme. Pomohlo by mi, kdybys občas pro ty slupky do tábora zajel ty. Velitel s tím nebude mít problém. Dá vědět strážným, že jsi můj

syn. Věří mi, protože si ty zbytky odvážím už roky. Začal jsem s tím dřív, než to tam dostal na povel, když to ještě bývala věznice...”

Teď, když konečně vyslovil, co měl na mysli, se otci viditelně ulevilo, ale Frans byl stále napjatý. Ta představa ho téměř děsila. Snažil se příliš nepřemýšlet o tom, co mu otec občas o táboře povídal. O tom, jak tam vězně bijí, že jim nedávají téměř žádné jídlo, o krutosti dozorců. Otec říkal, že někteří si v týrání vězňů bezpochyby libují.

Frans se táborem Amersfoort vždy širokým obloukem vyhýbal a jeho otec teď očekává, že tam bude pravidelně jezdit. Je to pro něj vůbec bezpečné?

„Tati,“ začal odhodlaně. „Ti strážníci se na mě budou dívat jako na kteréhokoli jejich vězně. Jak si můžeš být jistý, že mi neublíží?“

„Přemýšlel jsem o tom,“ odpověděl mu otec. „Je ti jen šestnáct, a když s sebou vezmeš Case, nikdo si vás nebude všimát. Budete jen děti, co pomáhají tátovi s pochůzkou. To je normální.“

„Takhle ty mě pořád vidíš? Jako dítě?“ řekl Frans. Byl zklamaný, přestože věděl, že má jeho otec pravdu. Od doby, co se zapojil do práce na jejich farmě, Franse těšilo, že si otec všimá, jak je vyspělý. Bylo mu šestnáct, ale připadal si jako muž a s radostí přebíral některé z otcových povinností. Ale ať už se považoval za jakkoli dospělého, dobře chápal, že vypadat jako kluk bude v téhle situaci výhodnější.

S otcem jeho poznámka nehnula. Unaveně promluvil. „Já vím, že už nejsi dítě. Na farmě zastaneš pořádný kus práce. Jsem si jistý, že zvládneš i tohle.“

Frans otevřel ústa k odpovědi, ale nakonec si to rozmyslel. Neúnavný tikot hodin znovu naplnil ticho, které se mezi nimi rozhostilo, zatímco zvažoval otcova slova.

Kapitola druhá

Frans se snažil vytěsnit z mysli přítomnost svého bratra, který spal vedle něho. Většinou mu nevadilo, jak blízko k sobě byly v úzkém prostoru pod střechou jejich postele natěsnané, ale teď, když nemohl usnout, bylo jeho pravidelné oddechování tím jediným, na co se mohl soustředit. A pomýšlení na tři malé sestry, klidně spící za tenkou zdí, ho znepokojilo ještě víc.

Odhrnul peřinu a vstal, aby se podíval ven z vikýře. V dálce zahlédl, jak tmu protíná kužel světla. Vždy na okamžik mizelo, jen aby se znovu objevilo a vzlétlo k obloze jako nějaký obrovský zlatý pták. Věděl, že světlo vychází z tábora, kde u něj na vysoké pozorovatelně sedí strážný na noční hlídce. Frans slyšel o tom, že takhle hledají vězně, kteří se v noci pokoušejí o útěk. Židé, Romové, lidé, kteří odmítli nastoupit na práci v Německu, političtí vězňové, zloději, šmelináři na černém trhu – zdálo se, že Němcům stačí jakákoli záminka, aby člověka strčili pod zámek. Tolik si přál, aby to nakonec nebyla pravda. Strachoval se o všechny, které on nebo jeho rodina znali, o ty obyčejné a slušné lidi, kteří se pomalu báli vyjít ven z vlastního domu, aby také neskončili za tím zlověstným drátěným plotem. Řeči, jež se

daly tu a tam zaslechnout v hospodě, kam si strážníci z tábora občas vyrazili, nijak nepomáhaly. Nebylo pochyb, že podle nich si vězni v táboře plně zaslouží hrubé zacházení, kterého se jim tam dostávalo. Frans ale nedokázal uvěřit, že by taková krutost mohla být jakkoli ospravedlnitelná.

Dnes v noci bylo naprosté ticho. Neozývalo se štěkání hlídacích psů ani ječení sirén, které se občas bezdůvodně spustily a vzbudily ho z tvrdého spánku. Často potom nemohl usnout, připadal si napjatý, jako by se každým okamžikem mělo stát něco hrozného – nebyl si jistý co –, ale ráno bylo zase všechno při starém. Z kuchyně, kde matka připravovala snídani, řinčelo nádobí a společně s uklidňujícím hvízdáním otce, který zrovna zapřahal koně, v něm vzbuzovalo vděk za to, že je celá rodina stále pohromadě.

Cas něco zamumlal a převalil se na druhý bok. Frans na svého bratra pohlédl a usmál se. „Dám na tebe pozor,“ zašeptal a vlezl si zpátky do postele. Hodnou chvíli ležel, přemýšlel a díval se do tmy, než nakonec upadl do neklidného spánku.

„Zapřáhnou vám koně, abyste mohli o půl sedmé vyrazit. Tak ať jste vzhůru a připravení. Jestli půjde všechno hladce, měli byste být do hodiny zpátky,“ řekl otec Fransovi a Casovi předchozího večera.

„To nepůjdu do školy?“ vyhrkl Cas, který byl od chvíle, kdy se dozvěděl, že bude pomáhat svému staršímu bratrovi, plný nadšení.

„Samozřejmě že půjdeš do školy. Vráťte se včas, abys to stihl. Ale neměl bys o tom, kde jsi byl, říkat kamarádům.“ Otec se k synovi naklonil a zvedl mu rukou bradu. „Je moc důležité, abys nikomu nic neříkal.“

Cas horlivě potřásl hlavou. „Slibuju.“

„U brány je strážný. Někdy chce vůz prohlédat, někdy ne. Vždycky ho nechám nahlédnout do sudů, aby viděl, že jsou prázdné. Cestou zpátky mě pak už většinou neobtěžuje. Předpokládám, že dneska si vás budou chtít proklepnout, je to vaše první návštěva a oni jsou dost podezřívaví,“ řekl Fransovi.

„Co hledají?“ zeptal se nervózně Cas a sražil čelo.

„Cokoli, co by podle nich mohlo vězňům pomoci v útěku. Jednou jsem ve voze nechal pár rýčů a štípačky a strážný je chtěl zabavit. Řekl jsem mu, že jestli mi je vezme, nebudu moct pracovat, a tak mi dovolil nechat si je u brány. Teď už si dávám pozor, abych s sebou nevezl nic, kvůli čemu by si mohli myslet, že vězňům pomáhám.“

Cas o jeho slovech viditelně uvažoval. „Ale chtěl bys jim pomoci?“

Frans přelétl očima k bratrově, vzpomněl si, že se otce už předtím zeptal na totéž.

Otec se smutně usmál. „Chtěl bych jim pomoci, ano. Jsou tam i lidé, kteří si to nezaslouží. To vědí všichni. Kdyby se naskytla příležitost, udělal bych všechno, abych jim pomohl.“

Otec vypadal nejistě a Franse napadlo, že nejspíš nechce Casovi říct o tom, co se povídá, že tam s vězni dělají – nebyl důvod ho zbytečně znepokojoval. Ale pravdou bylo, že cestou do tábora riskují a neměli by dělat nic, čím by na sebe upoutali nechtěnou pozornost. Frans věděl, že otci leží jejich bezpečí na srdci a chce je chránit.

„Naše práce je jezdit každý den do tábora vyzvedávat slupky, aby měl náš dobytek co žrát. Nikdy nezapomenu, jaká výsada to je, že si můžeme tenhle odpad odvážet. Žádný z nás by to neměl považovat za samozřejmost. Strážní bývají občas trochu nepříjemní, ale to se dá snést. Máme štěstí, že

můžeme i teď za války pracovat tady na farmě. Jediné, co musíš udělat, Casi, je tiše sedět vedle svého bratra. Když na sebe nebudeš upozorňovat, nic se ti nestane.“

Cas se kousl do spodního rtu jako vždycky, když si nebyl jistý, co říct.

„Táta má pravdu,“ dodal Frans, odhodlaný neukázat svému bratrovi, že i on je z vyhlídky na cestu do tábora nervózní. „Není si s čím dělat starosti. A sedět na kozlíku není tak těžké. Když budeš hodný, možná tě nechám držet otěže.“

Casovi zazářily oči a pohledem těkal mezi bratrem a otcem. „To bych opravdu mohl?“

„Opravdu.“ Frans se usmál. Ta představa se mu pomalu začínala líbit. Otec mu svěřil důležitý úkol. Zodpovědnost a vědomí, že s sebou bude mít svého bratra, mu dodávaly odvahu.

„Tak šup, teď už musíš do postele,“ zavelel otec, vstal a pocuchal Casovi kšticí pískových vlasů. „Svoji první velkou cestu přece nemůžeš zaspát.“

Jakmile vyrazili, Frans se trochu uvolnil. Když příliš nepřemýšlel o tom, na jaké místo míří, dařilo se mu zůstat klidný. Otec mu o tom, co očekávat uvnitř tábora, moc neřekl, takže Frans přesvědčil sám sebe, že bude všechno v pořádku. Navíc se ukázalo, že Cas je dobrý společník, neustále mu něco povídal a příjemně ho rozptyloval. Chtěl staršímu bratrovi dokázat, že umí být užitečný, a chopil se otěží, ale nemusel dělat téměř nic, protože kůň cestu dobře znal. Kopyta klapala po vyjetých kolejích a vůz se trásl a drkotal vpřed. Pole na obou stranách se začínala zelenat jarní úrodou. Hejno ptáků bylo zaneprázdněné hledáním červů v zemi. Když kolem nich projížděli, zvedli se, tloukli křídly a s hlasitým skřehotáním vzletli k nebi. Cas se rozesmál

a zatleskal. Dojeli k rozcestí, kde Frans znovu přebíral otěže. Zpomalil koně do kroku a odbočil do bukové aleje. Větve se nad jejich hlavami spojovaly jako klenba nějakého obrovského chrámu. Korunami stromů tu a tam pronikaly paprsky slunce, jejichž teplo přitahovalo bláznivě poletující hmyz.

Přibližovali se k vysokému drátěnému plotu, podél něhož pojedou až k hlavní bráně, a Frans opět začínal pociťovat napětí. V rohu tábora stála za plotem vysoká dřevěná strážní věž, právě ta, jejíž slídivé světlo prohledávající okolí Frans často pozoroval z okna své ložnice. Znepokojeně k ní vzhlédl. Takhle zblízka byla mnohem děsivější, mnohem skutečnější.

„Už tam budeme?“ zeptal se Cas, zatímco se snažil chytit jednu z nepolapitelných mušek.

„Vidíš ten strom?“ ukázal Frans na veliký buk, který se tyčil nad cestou. Jeho kmen byl silný jako čtyři stromy svázané k sobě, rozložitě větve se mírně kývaly ve větru. „Ten už za svůj dlouhý život viděl spoustu věcí. Mnohem víc, než budeme já nebo ty kdy chtít vidět. Věděl jsi, že je přes dvě stě let starý?“ Vybavoval si, jak mu o tomhle stromu kdysi vyprávěl otec. Vzhlédl do jeho koruny a všiml si, že vysoko mezi listy sedí kos. Zobáček se mu chvěl, jak opakoval tóny své tesklivé písně. Frans na chvíli zapomněl na své starosti.

Obrovská brána z kovaného železa už byla na dohled, pevně uzavřená před kýmkoli dost bláznivým na to, aby se pokoušel dostat dovnitř nebo ven. Přesně uprostřed stál voják. Esesák v kabátě s opaskem, obutý do lesklých kožených holínek. Na hlavě mu seděla brigádýrka a v ostrých rysech jeho tváře nebylo stopy po jakékoli emoci. Hleděl přímo před sebe a nedával najevo, že si přijíždějícího povozu všiml.

„Podrž to a počkej tady, dokud ti neřeknu, co dál,“ předal Frans otěže Casovi, který se od chvíle, kdy strážného spatřil, tvářil vyděšeně. Frans ho povzbudivě popleskal po ruce, ale sám nervózně polkl. Seskočil z vozu a zamířil k vojákovi.

Ten na něj upřel svůj kamenný pohled a rukou sjel k pasu, kde měl pouzdro s pistolí. Najednou jako by oživil, jeho pravá ruka vylétla vzhůru v pozdravu. Hlasitě srazil podpatky a vyštěkl: „*Heil Hitler!*“

Frans na chvíli zaváhal, nebyl si jistý, jak na to reagovat. Nějaké vojáky už předtím ve městě viděl, ale do této chvíle se mu díky tomu, že většinou pracoval na farmě, podařilo vyhýbat se osobnímu setkání. Slyšel o lidech, kteří byli zatčeni jen proto, že odmítli zopakovat tento pozdrav. Jeho vlastní otec si zakládal na tom, že neprojevuje Hitlerovi požadovanou úctu, ale teď šlo o Franse. A Frans si nemyslel, že je nejlepší nápad odporovat tak nepředvídatelným, výhružně vypadajícím lidem, jako byl muž, který stál před ním. Rozhodl se proto aspoň naoko podvolit a doufat, že to dobře dopadne.

Bez jakéhokoli nadšení zamumlal odpověď. „Jsem Frans Koopman z farmy,“ dodal potom. „Můj otec sem jezdí pro bramborové slupky, ale dnes to mám na starosti já.“

Strážný z Franse nespouštěl ledový pohled. Změnil postoj a ruku svěřil podél těla. Jeho bezvýraznost Franse zneklidňovala. Uvažoval, jestli Němci své vojáky cvičí, aby se takhle chovali.

„S tímhle tě dovnitř pustit nemůžu.“ Strážný zamítavě mávl rukou k povozu.

Frans se zhluboka nadechl, odhodlaný zůstat v klidu. „Moje rodina vyzvedává zbytky z kuchyně, děláme z nich krmivo pro dobytek. Je to dohodnuté s velitelem.“

Strážný si odfrkl. „To je možné, ale nejdřív bych ten vůz musel prohledat.“

Přestože od začátku věděl, že k prohlídce nejspíš dojde, se Franse zmocnila úzkost. Jen klid, nabádal se, nemáš co skrývat.

„Prosím, jen do toho,“ podařilo se mu říct vyrovnaným hlasem, ale srdce mu bušilo jako splašené.

Cas se za jeho zády na kozlíku vzpřímil. Svíral otěže tak pevně, že mu klouby na rukou bělaly – jako by si myslel, že stačí sebemenší pohyb, kůň se splaší a vyrazí kolem strážného pryč alejí.

„Chce prohledat vůz, tak bys měl asi slézt.“ Frans mluvil s Casem klidně, jako by na požadavku strážného nic nebylo.

„A kdo je tohle?“ zajímal se voják, který se zatím přilou-dal k vozu. Čepici měl naraženou hluboko do čela, takže mu štítek zakrýval oči. Kroužil kolem vozu a mračil se na Case, který byl zjevně strachem bez sebe.

„Můj bratr. Pomůže mi ty sudy naložit.“

„Opravdu?“ otázal se strážný a přistoupil k chlapci blíž. Cas pevně zavřel oči, jako by ho tím mohl zahnat.

„Obrať kapsy!“ Nečekaný rozkaz Case polekal tak, že sebou trhl a z hrdla se mu vydral vzlyk.

Ve Fransovi se něco zlomilo.

„Necháte ho na pokoji? Je to jenom dítě, žádný zločinec.“ Frans sice nebyl nijak zvlášť vysoký, ale zato byl statný. Věděl, že vypadá nejméně na osmnáct. Narovnal záda, připravený zastat se svého bezbranného mladšího bratra, přestože ho uvnitř svíral strach.

Strážný si ho však vůbec nevšímal, stál se založený-ma rukama a rty se mu kroutily v nepříjemném úšklebku. „Každá osoba, která chce vstoupit do objektu, musí být

prověřena. A prohledána, pokud to uznám za nutné. O tom vám tatík neřekl?“

Než se Frans zmohl na odpověď, vyrušil je příchod dalšího muže v uniformě. Podle brigádyrky a odznaku na klopě to musel být velitel tábora, o kterém mu říkal otec. Voják odstrčil strážného a potřásl Fransovi rukou. „Ty jsi určitě Evertův syn. Taková podoba. Řekl mi, že přijedeš místo něj. A kdopak je tohle?“

„Můj bratr Cas,“ odpověděl Frans, otočil se k chlapci a povzbudivě se na něj usmál. Cas opatrně zvedl zrak. „Už jsem tady panu strážnému říkal, že jsme si přijeli pro slupky od brambor.“

„Samozřejmě.“ Velitel se letmo zamračil a otočil se ke strážnému, jehož tvář byla opět chladně bezvýrazná. „Nech je projet. Žádná prohlídka není třeba.“

Frans se vyhoupl zpátky na vůz a vyčkal, až mu vojáci uvolní cestu. Dotkl se své čepice v děkovném gestu a pobídl koně vpřed. Brána je spolkla, klapání kopyt na tvrdé zemi se rozléhalo kolem. Vysoký plot zakončený nahoře krutými ostny měli teď po levé straně. Fransovi na okamžik připadalo, že za ním zahlédl siluety dvou mužů, ale možná se mu to jen zdálo. Vpravo byl další drátěný plot, který odděloval vězeňský komplex od tábora jednotek SS, kde sídlilo nacistické vedení.

Frans se soustředil na řízení, projel s vozem okolo řady nízkých cihlových budov a skrz betonový oblouk na rozlehlý dvůr. Až na pár hlídkujících strážných v dlouhých přepásaných kabátech bylo místo prázdné. Zabloudil očima ke vzdálenému konci komplexu a všiml si tuctu stínových postav vězňů. Někteří se pohybovali, jiní jen stáli a hleděli skrz plot. Všude se rozprostíralo zlověstné ticho.

„Kam teď jedeme?“ zeptal se nervózně Cas, který sledoval Fransův pohled.

„Tíše. Tady se na nic neptej. Vidíš ty lidi tamhle?“ řekl a ukázal bradou na skupinu mužů před nimi. „Škrábou brambory. Postarám se o koně a ty můžeš začít vykládat sudy.“

Táborová kuchyně byla umístěná v dlouhém nízkém baráku, před nímž stálo několik stolů s lavicemi. U jednoho z nich seděla skupina osmi nebo devíti vězňů a všichni loupali brambory, které si brali z velké kopy uprostřed. Když k nim Frans s Casem došli, zůstali sedět v tichosti, hlavy skloněné. Frans z nich měl divný pocit. Nikdo ani nevzhlédl od práce, a jak malí a neteční se zdáli být! Nejznepokojivější však pro něho bylo zjištění, že jsou všichni velice mladí, ne o moc starší než on.

Chvilí pozoroval, jak muži házejí oloupané brambory do velkého černého hrnce a slupky do kbelíků, které byly rozmístěné mezi nimi. Když byly plné, vzal nejmenší z vězňů, který vypadal také ze všech nejmladší, kbelíky k povozu a čekal, až mu Frans podá prázdný sud.

„Mám ti je tam vysypat, nebo to chceš udělat sám?“ obrátil se vězeň na Case.

Cas vzhlédl, překvapený, že na něj někdo mluví. Zíral na vězňův pohublý obličej a šedivé stíny jeho propadlých tváří.

„Většinou je dáváme do tamtoho.“ Muž ukázal na sud vedle Franse.

„Casi, vzal bys od něj ten kbelík?“ pobídl ho Frans. Cas zrudl a dal se do práce, ale nakonec všechno ještě zhoršil tím, že spoustu slupek nechtěně rozsypal na zem kolem sudu.

„Posbírám je,“ nabídl se vězeň sotva slyšitelně. Frans se k němu otočil a uviděl, jak si horečně cpe několik slupek do

kapsy. Zahlédl to i Cas, který se obrátil na Franse se zmateným výrazem.

„Děkuju,“ zašeptal mladý muž a poklepal si na kapsu. „Na shledanou příště.“

Cas raději rychle vyšplhal zpátky na kozlík, kde počkal, až Frans dokončí nakládání. Konečně měli hotovo a mohli projet pod betonovým obloukem zpět na dvůr, který se mezitím zaplnil zástupy vězňů. Podél vyrovnaných řad pochodoval tam a zpátky podsaditý strážný a vykřikoval rozkazy v němčině.

Frans vězně letmo přejel očima a jeden nebo dva mu pohled oplatili. Až skoro vzadu, v řadě asi deseti vězňů, si všiml staršího muže s úplně bílými vlasy. Zničehonic si vzpomněl na Geerta, svého oblíbeného strýčka, který měl také bílé vlasy, živé modré oči a při vzácných příležitostech, kdy k nim zavítal na návštěvu, bavil celou rodinu historkami o životě na moři. Frans na okamžik sklopil zrak, opět rozrušený tím, co viděl. Obyčejní muži, kteří by klidně mohli být jeho přáteli nebo příbuznými, uvěznění a trestaní. Některým z nich se na kabátech skvěly žluté hvězdy, které je označovaly jako Židy, ale i ostatní na sobě měli různobarevné symboly. Otec mu kdysi o tomhle rozlišování povídal, ale Frans už si nepamatoval, co přesně který symbol a barva znamená.

Strážný u brány opět zaujal svůj strnulý postoj a sotva na sobě dal znát, že odjíždějící vůz zaznamenal. Temná křídla brány se za nimi skřípavě uzavřela.

„Jsi v pořádku?“ zeptal se Frans, když už byli bezpečně daleko od drátěného plotu.

„Myslím, že jo,“ odpověděl Cas roztřeseným hlasem. „Proč byl ten vězeň tak hubený?“

„Já nevím, možná je nemocný,“ řekl Frans. Nechtěl lhát, ale usoudil, že je příliš brzy na to, aby před bratrem nahlas

vyslovil to, co považoval za pravdivou odpověď. Ale Casovy otázky neustávaly a Frans si uvědomil, že upřímnost bude lepší než předstírání. To, co viděli, nebylo normální.

„Přece ty slupky nechtěl sníst. Na co myslíš, že je potřeboval?“ Cas se na Franse díval s očekáváním.

„Nevím, ale slyšel jsem, že jim tam nedávají moc dobré jídlo. Jen vodovou polévku, kaši a tak..“

„Ale co všechny ty brambory? Když dělá máma stampopot, vždycky toho sním tolik, že mě potom bolí břicho,“ řekl Cas a tvář se mu rozjasnila.

„Jenže oni žádný stampopot nedostanou. Ty brambory jsou pro personál,“ řekl Frans. Kéž by neměl pravdu. Pama-toval si, že když mu otec říkal, jak málo jídla vězňové dostávají, reagoval stejně jako bratr.

„Proč? To přece není fér,“ dumal Cas. „Myslím, že příště bychom tomu vězni měli dovézt nějaké jídlo. Vypadal, že by ho potřeboval. Jídla máme dost, nebo ne?“

Frans si povzdechl. I on cítil touhu vězňům pomoci, ale co kdyby to vystavilo nebezpečí celou jejich rodinu? „Přál bych si, aby to mělo tak jednoduché řešení, Casi. Ale neměli bychom se plést do věcí, kterým nerozumíme.“

Cas umlkl. Jedinými zvuky, které je provázely celou cestou zpátky na farmu, byly rytmický klapot koňských kopyt a vrzání vozu. Frans přemýšlel o jejich rozhovoru. Možná existoval způsob, jak vězňům pomoci, ale on zatím nevě-děl jaký.

Kapitola třetí

Saskie

Saskie byla na galanterii v centru Amersfoortu, která patřila jejímu otci, odjakživa hrdá. S potěšením se dívala na vývěsní štít, na němž bylo zlatými písmeny vyraženo jeho jméno P. Dekker. Jejich rodina vedla obchod už po tři generace, otcové ho předávali svým synům. Saskie byla jedináček, a tak se od ní očekávalo, že obchod převezme, až bude plnoletá.

Jako malé jí otec občas dovolil strávit s ním v obchodě odpoledne. Vždycky ji usadil na stoličku vedle prodejního pultu a dal jí dřevěnou krabici knoflíků, aby je roztřídila podle barev a tvarů. Když zazvonil zvoneček nade dveřmi, Saskie vzhledla a stydlivě se na nově příchozího usmála. Časem se seznámila se všemi otcovými stálými zákazníky a oni ji zbožňovali. Občas jí dokonce potají nabízeli sladkosti, když se otec nedíval. Tolik ji těšilo, když si přáli prohlédnout si hedvábné šátky nebo rukavice, uložené v lesklých dřevěných šuplících, které tiše vzdychly pokaždé, když se zavíraly. Ona měla samozřejmě zakázáno dotýkat se zboží, takže si mohla jen představovat, jak úžasně měkké jsou asi máslově žluté rukavice z jelenice, když si je bohaté

zákaznice navlékají na své perfektně upravené ruce, nebo jak jemný je dotek tyrkysového hedvábného šátku na jejich růžových tvářích.

Výloha obchodu Paula Dekkera byla ve městě vyhlášena a on si vždy dával záležet na tom, aby vystavovala na odiv nejnovější módní trendy, které sám pozorně sledoval. Často výlohu obnovoval a udržoval ji v bezvadném stavu. Stejně jako jeho otec měl cit pro detail a příjemné vystupování. Díky tomu si získal věrné zákazníky, kteří se k němu rádi vraceli. Po začátku války se snažil udržet všechno v chodu, jak nejlépe dovedl, aspoň dokud nenastaly první problémy s dodávkami zboží a počet zákazníků neklesl. Saskie si pamatovala šok, který zažila, když jako náctiletá zase jednou navštívila obchod a viděla, o kolik se nabídka oděvů a doplňků ztenčila. Otec jí vysvětlil, že byl donucen zaměřit se hlavně na prodej základních pomůcek k opravám, štu-pování a vůbec všeho, co lidé v této těžké době potřebovali, aby se jejich oblečení nerozpadlo na hadry. Bylo to poprvé, co se před ní zmínil o tom, jak se obchodní záležitosti mají. Do té doby netušila, jak vážné to je. Nikdy ji nenapadlo se na to zeptat.

A navíc, její myšlenky se teď, když dospívala a trávila v obchodě méně času, soustřeďovaly na jiné věci. Například na to, kdy budou v místním kině promítat ten nový film s Humphreyem Bogartem. Spolu se svou nejlepší kamarádkou Corrie často jezdily v sobotu do města na dopolední promítání. *Casablancu* už viděly nejméně šestkrát, ale z Bogartovy pohledné tváře se jim stále podlamovala kolena, obzvlášť když si na místě Ingrid Bergmanové, kterou něžně svíral v náručí, představovaly samy sebe. O sobotách se film promítal pořád dokola a nezdálo se, že by si někdo všímal dvou dívek, jež seděly úplně vzadu a zhlédly ho několikrát

za sebou. Potom, rozechvělé scénami, které právě viděly, jely domů na kolech a nahlas odříkávaly své oblíbené pasáže s přehnaným americkým přízvukem, kterým jedna druhou rozesmávaly až k slzám. Byly to skvělé časy.

Od jejich šestnáctých narozenin jí rodiče dovozovali chodit jednou týdně večer ven pod podmínkou, že se vrátí před setměním a, což bylo ještě důležitější, před večerkou. Byla to příležitost, jak strávit více času s Aartem a Fransem. Všichni tři se znali už od základní školy a nyní se scházeli v místní kavárně. Nedávno se jejich rozhovor stočil k tématu, co bude kdo dělat, až odejdou ze střední. Frans už vlastně odešel, aby měl více času učit se od otce, jak vést farmu. Z toho tichého chlapce, který s ní chodil do školy, se stal sebejistý mladík. Občas se přistihla, že ho obdivuje. Líbila se jí laskavost, s níž mluvil o svých čtyřech mladších sourozencích, i jeho odhodlání neodmítnout žádnou výzvu, před kterou ho otec postavil. Také Aart měl podle všeho jasný cíl, chtěl studovat práva na univerzitě.

Saskie by si přála být si tak jistá tím, co chce v životě dělat. Nechtěla se jí pracovat v obchodě, to věděla určitě, dokonce ani v tak luxusním, jako byl obchod jejího otce. Aart jí radil, aby se přihlásila na univerzitu, protože tím by se pro ni otevřela spousta nových pracovních příležitostí. Mohla by se z ní stát učitelka nebo třeba matematicka, ale ona si nedokázala představit, že by se kvůli tomu celé roky musela věnovat nudnému učení. Smála se jeho nápadu a přitom tajně živila představy něčeho mnohem více vzrušujícího. Nesvěřila se s nimi žádnému ze svých přátel, protože se bála, že by se jí vysmáli. Bylo to její tajemství. Ráda by se vydala do Ameriky a stala se herečkou nebo zpěvačkou. V New Yorku tam bydlela její teta a pravidelně posílala dopisy, ve kterých líčila svůj fascinující život sestávající z návštěv

premiér na Broadwayi a stolování v elegantních restauracích. Tetin svět se tolik lišil od toho Saskiina, plného strádání v okupovaném Holandsku a maloměstském Amersfoortu. Pravdou bylo, že Saskie nevěděla, co chce dělat ani jak toho dosáhnout.

Jednoho večera, když se rodina usadila k večeři, oznámil otec, že má špatné zprávy. Saskie si poprvé v životě všimla, jak děsivý dokáže být jeho výraz, a to ji znervóznilo. Nikdy předtím nezažila svého laskavého tatínka takhle vážného. Rychle se podívala na matku, která jim právě na talíře servírovala pečené brambory, cibuli a vejce, ale z její tváře nešlo nic vyčíst. Saskie si říkala, jestli už ví, co jim chce otec sdělit.

„Musím zavřít obchod, už ho nemůžu udržet,“ řekl. „Je to jen na čas, dokud se situace nezlepší.“ Zmohl se na chabý úsměv, ale Saskie tušila, že tím jen skrývá hluboký smutek, který provázel jeho nucené rozhodnutí.

„Ale proč? Co bude s našimi zákazníky? Kde budou shánět materiál, který potřebují na šití?“ zeptala se, přitom ji však šokovalo především to, co by uzavření obchodu znamenalo pro jejich rodinu.

„Lidé si budou muset vystačit s tím, co mají. Po luxusním zboží už není poptávka a prodejem jehel a nití si na provoz nevýdělám.“ Unaveně se usmál.

Saskie zkoumala jeho tvář a snažila se vyčíst skutečné pocity skryté za napjatým výrazem.

„Je tu ještě jeden důvod,“ dodal tiše a vzal si od matky svůj talíř. „Už několikrát mě navštívilo gestapo. Rozhodli se udělat mi ze života peklo. Obviňují mě, že jsem Žid, i když mám potvrzení, že nejsem. Ale to jim nestačí. Říkají, že odpovídám popisu osoby židovského vyznání.“ Smutně zavrtěl hlavou. „Prý vypadám jako Žid.“

Saskie si matně vzpomínala na svoji babičku, která už zemřela. Tehdy jí byly sotva tři roky, ale pamatovala si, jak se jí líbilo, když mohla sedět na jejím měkkém klíně a hledět na laskavou vráscitou tvář. Byla příliš malá na to, aby si všimla velikosti babiččina nosu, ale otec i později vtipkoval, že to právě po ní podědil ten svůj. Teď už to ale žádný vtip nebyl. Každý znal někoho, koho nacisté obtěžovali kvůli tomu, že neodpovídal jejich nekompromisní představě o nadřazené árijské rase světlolasých, modrookých lidí. Saskie zamyšleně kroutila svými tmavými kudrnami. Měla by se také začít bát?

„Jediný způsob, jak bych se tomuhle všemu mohl vyhnout, je zavřít obchod,“ povzdechl si otec. „Věděl jsem, že to přijde, takže jsem se domluvil se známým z branže. Je ochotný ode mě odkoupit zboží a výstavní skříně. Nezaplatí moc, ale máme něco našetřeno a prozatím budeme v pořádku. Jsem si jistý, že to nebude tak zlé...“ Jeho hlas utichl.

Saskii zabolelo u srdce, když pomyslela na krásné mahagonové výstavní skříně, které nechal její dědeček vyrobit na zakázku speciálně pro svůj obchod. Jak jen mohlo otce napadnout se jich zbavit?

„Ten známý chápe moji situaci. Říkal, že skříně vrátí, až se válka přežene,“ dodal otec, jako by jí četl myšlenky.

„Co s námi bude, tatínku?“ Takhle ho neoslovila už roky, přinejmenším ne od té doby, kdy jako malé děvčátko sedávala na stoličce v obchodě a třídila knoflíky. Teď však bylo namísto říct mu tatínku. V očích ji štípaly slzy. Matka skryla tvář do svého růžového lněného kapesníku a předstírala, že si utírá nos.

„Vidím to jako nejlepší řešení. Stejně nemám na výběr. Němci už ukázali, že se nezastaví před ničím. Nejde o to, jestli jsem Žid nebo jestli jsem něco provedl,“ řekl smutně.

„Musíme přežít. Tak už toho nechme a dejme se do jídla, než nám vystydne.“

Saskie hleděla na svůj talíř a netušila, co dělat. Jindy tak silný a schopný otec se zdál být zničený. Matka na sobě nedávala znát žádné emoce, jako by byla smířená se vším, co se má stát. Bylo to poprvé, co viděla své rodiče takto zranitelné, a hluboko ve svém srdci cítila, že musí nalézt způsob, jak jim pomoci přestát tuhle těžkou, nejistou dobu. Nemohla jen tak nečinně přihlížet, jak její nejbližší trpí.

Kapitola čtvrtá

Theo

Majitel kavárny počítal za barem tržbu, ale náhle vzhledl a zavolal si k sobě Thea, který utíral stoly a sbíral z nich poslední sklenice. Dneska ne, pomyslel si Theo. Dneska chtěl odejít co nejdřív, protože slíbil, že stráví večer s Annelies. Teprve nedávno dostala novou práci na místní základní škole a přestěhovala se do podkrovního bytu ve velkém domě nedaleko kavárny. V jediném pokoji se střešním oknem bylo sotva dost místa na úzkou postel a prádelník, do něhož se nějakým zázrakem vešly všechny její věci, ale bylo to nejbezpečnější místo, kde mohli být spolu.

Slíbil jí, že přijde hned, jak skončí v práci, a těšil se, až se s ní uvidí. Věděl, že si bude dělat starosti, co ho mohlo zdržet. Nebylo to poprvé. Když jí minule řekl, že zašel na drink k Pietovi, který žil sám a občas ocenil Theovu společnost, vyčetla mu, že ona je také sama, copak na ni nemyslel? Ale tím pravým důvodem jejích obav bylo, že Pietovi a jeho řečem o protinacistickém odboji nevěřila a nechtěla, aby se do něčeho podobného Theo zamotal. Theo neměl nic takového v úmyslu, ale fascinovaly ho Pietovy historky